Skladatelský příspěvek Miroslava Klegy ostravské klavírní hudbě

Jaromír Zubíček

Summary

The presented contribution aims to present Klega's Zbojnícke nápady for piano, point out their contribution to Ostrava piano music and outline the means of expression used by the author in this work. By acquainting the reader with some of the circumstances that influenced the author's composing activity, the article wants to outline the composer's reasons for choosing the given expression techniques used in the cycle.

Skladatelská činnost ostravského rodáka Miroslava Klegy (1926 - 1993) není co do počtu kompozic příliš rozsáhlá. Klavírní skladby v jeho díle zastupují *Suita bagatella pro klavír* z roku 1948, *Zbojnícke nápady pro klavír* zkomponované v roce 1953 a *Nocturno pro klavír* z roku 1958.

Umělecké začátky Miroslava Klegy (původním jménem Alexej Klega) nebyly vůbec jednoduché. Přestože pocházel z významné intelektuální rodiny, z důvodu úmrtí jeho otce v roce 1933 se mu jeho cesta k hudbě zkomplikovala. V důsledku pozdějšího nového manželství jeho matky, která se provdala za důlního inženýra J. Vlasáka, stavějícího se ke Klegově vztahu k hudbě odmítavě, musel nastoupil A. Klega na Českou státní průmyslovou školu strojnickou ve Vítkovicích. Technika ho ovšem nijak nezaujala. Tíhl k hudbě a tajně cvičil na housle. Celá situace se následně projevila na jeho prospěchu ve škole. Naštěstí, díky intervenci jeho strýce Vojtěcha Martínka, přestoupil na gymnázium v Přívoze. V době svých gymnaziálních studií založil studentský orchestr, pro který psal skladby. V tehdejší době se začal podepisovat jako Miroslav Klega.[1]

Profesionální hudební vzdělání se mu dostalo nejdříve v letech 1944-1945, kdy začal studoval skladbu na pražské konzervatoři u profesorů Jaroslava Křičky a Emila Hlobila. V době uzavření konzervatoře z důvodu válečného stavu, se vzdělával soukromě u Jaroslava Křičky. V roce 1946 odešel na bratislavskou konzervatoř, kde pokračoval ve studiu skladby u Eugena Suchoně a Jána Cikkera. Studia ukončil absolutoriem v roce 1951. Následně se mu ještě podařilo si své vzdělání doplnit na půlroční stáží v Darmstadtu u Karlheinze Stockhausena a u Pierra Bouleze.[2]

Vzhledem tomu, že byl Klega spjat hlubokými kořeny s Ostravou, využil roku 1952 pozvání Rudolfa Kubína a vrátil se z Bratislavy zpět do Ostravy, kde se podílel na organizaci a obohacení kulturního života. Téhož roku založil spolu s R. Kubínem, V. Musilem, F. M. Hradilem a Z. Přecechtělem ostravskou pobočku Svazu československých skladatelů

a stal se jejím tajemníkem. V pozdějších letech působil jako dramaturg opery Státního divadla v Ostravě, stál u zrodu Vyšší hudebně-pedagogické školy Zdeňka Nejedlého, nynější Janáčkovy konzervatoře v Ostravě, kde v letech 1955-1958 vyučoval a později, v roce 1967, se stal jejím ředitelem. Dále v roce 1973 získal místo hudebního režiséra a později v roce 1976 redaktora vážné hudby Československého rozhlasu v Ostravě. Zde působil až do roku 1986, kdy odešel do penze. V posledních letech se věnoval spíše literární činnosti než komponování. Zemřel 25. června 1993, po krátké a těžké nemoci, ve věku 67 let.[3]

Na formování umělecké osobnosti Miroslava Klegy měly, kromě již výše uvedených životních okolností, vliv i jeho estetické preference. Jeho obliba spočívala ve francouzské literatuře, a také v kompozičním díle skladatelů I. Stravinského a S. Prokofjeva. Rovněž byl silně ovlivněn folklorem, se kterým se setkával již při studiu na konzervatořích v Praze a v Bratislavě.

Po počátečních kompozičních pokusech vycházejících z dodekafonie, se snažil najít si svůj vlastní osobitý sloh. Usiloval o vlastní tvůrčí jazyk, svým projevem se blížícím k L. Janáčkovi. Jeho skladatelská technika má neromantický základ ovlivněný přirozenou hudebností s náznaky citovosti s prvky šarmu a vtipu. Přestože byl ovlivněn avantgardními směry, nestal se jejich nositelem, tudíž bychom jej mohli spíše zařadit mezi tradicionalisty s prvky neoklasicismu.

Jak již bylo uvedeno Miroslav Klega nevytvořil za svůj život mnoho skladeb. Pro klavír to jsou pouze tři. *Suita bagatella pro klavír* z roku 1948, dále nejvýznamnější *Zbojnícke nápady pro klavír* zkomponované v roce 1953 a poslední *Nocturno pro klavír* z roku 1958.

Zbojnícke nápady pro klavír

Cyklus krátkých klavírních skladeb nazvaný *Zbojnícke nápady pro klavír,* s podtitulem 7 drobností pro klavír na 2 ruce, vznikl o Velikonocích roku 1953. Autor si jej zapsal do malého notového zápisníku, který mu věnoval Ján Cikker při odchodu z Bratislavy. Tyto klavírní drobnosti komponované pod inspiračním vlivem slovenského folkloru se navrací k jeho studentskému období a zohledňují Klegův vztah k městu, kde prožil svá studia. Na uměleckém vyjádření má rovněž podíl románská kultura, hlavně vztah k Ravelovi. *Zbojnické nápady* jsou cyklem sedmi skladbiček, kdy délka žádné z nich nepřesahuje dobu dvou minut. Jednotlivé skladby jsou malé hudební básně. V těchto klavírních drobnostech nejde o přepis folkloru, ale o osobní vyznání vlastních prožitků. Opírá se v nich o znaky melodiky, rytmiky, harmonie a periodicity slovenské lidové písně, ale na folkloristické věrohodnosti mu nezáleží. Lidovým prvkům ponechává kouzlo jejich naivity, ale zpracovává je tak, že v koncertních síních nebudí dojem prohřešku proti vkusu.

Každá miniatura má svůj vlastní název v notovém partu zásadně uvedený malým písmenem a ukončený třemi tečkami, popřípadě vykřičníkem. Tento název pomáhá interpretovi lépe pochopit autorův interpretační úmysl, zvláště pokud je interpret ještě žákem, nebo studentem hudby. Žádné části cyklu neobsahují předznamenání, nicméně jejich tonální příslušnost je stanovena posuvkami u daných tónů, ke kterým přináleží. Tonalita je téměř ve všech částech cyklu doplněna mimotonálními tóny, které umocňují neotřelost a zvláštnost cyklu. Jednotlivé části se střídají v náladách i tempech, čímž je dosaženo toho, že celý cyklus nepůsobí monotónně.
Klavírní cyklus Zbojnické nápady je díky své originalitě a interpretační vlídnosti klavíristy oblíben a rozhodně patří k nejčastěji hraným autorovým skladbám na veřejnosti.

I. část: verbovať nás idú...

První část cyklu nazvaná „verbovať nás idů...“ s označením „Allegro risoluto, alla marcia“ je charakteristická svým pochodovým rytmem. Na ploše čtyřiceti taktů ve dvoučtvrťovém rytmu se dynamicky pohybujeme v oblasti mezzoforte až fortissimo. Charakter skladby odpovídá pochodovému rytmu, podtrženému akordickým doprovodem v levé ruce, ale i melodickou linii v oktávách s vnitřní akordickou výplní.
Formálně se jedná o malou písňovou formu (a-b-a). První díl (a) je uveden čtyř taktovou předehrou zakotvenou v tónině Es dur. Samotný díl je specifický pravidelnou strukturou taktů 4+4 a častým balancováním na pomezí dur – moll tóniny. Druhý díl (b) začíná taktem 13 v tónině Ges dur, ale od taktu 19 pokračuje v tónině F dur. Dochází k úpravě motivického materiálu dílu (b), zpracováváním jeho malé části a opětovnou změnou tóniny od taktu 25, kde se dostáváme do tóniny E dur. Taktem 28 začíná opět díl (a), který má stejnou formální strukturu jako při jeho prvním uvedení. Na závěr je díl (a) rozšířen o čtyři takty čímž celá první část končí.

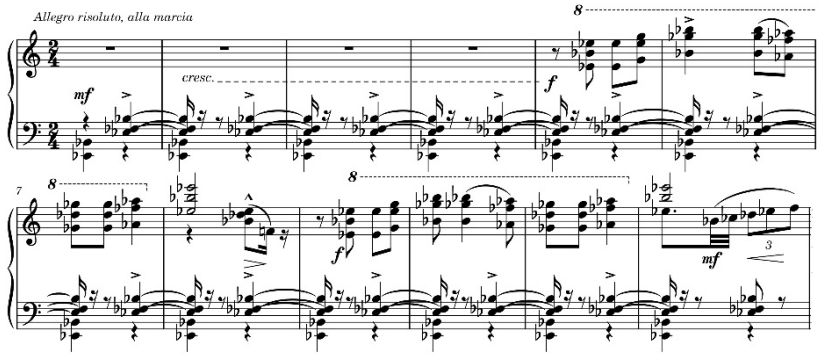

II. část: zabili Janíčka...

Tragičnost druhé části autorem nazvané „zabili Janíčka...“ a označené „Andante con malinconia“ kontrastuje s předchozí bujarou a rytmicky výraznou částí cyklu. Velmi klidná, až pesimistická atmosféra části, psané v pianu až pianissimu, je jen ve dvou případech narušena úderným vzlykem v dynamice forte. Stejně jako předchozí část je

zapsaná ve dvoučtvrťovém taktu. Formálně odpovídá malé písňové formě (a-b-c), postrádající souměrnost jednotlivých dílů v počtech taktů.
Díl (a) se strukturou 6+7 taktů je ukotven v tónině gis moll. Časté zahuštění akordů mimotonálními tóny napomáhá vyniknout dramatu dílu. Počínaje 14 taktem jsme uvedeni do dílu (b) postaveném na využití tečkovaného rytmu. Díl (b) v rozsahu 8 taktů, využívající enharmonické záměny, která skladbu alespoň po grafické stránce transponuje z tóniny gis moll do tóniny as moll, tvoří spojnici dílu (a) s dílem (c). Poslední díl (c) v rozsahu 13 taktů je již plně ukotven v tónině as moll. Závěrečný takt v dynamice „pp“ tvoří pomyslnou tečku za druhou kantabilní částí.

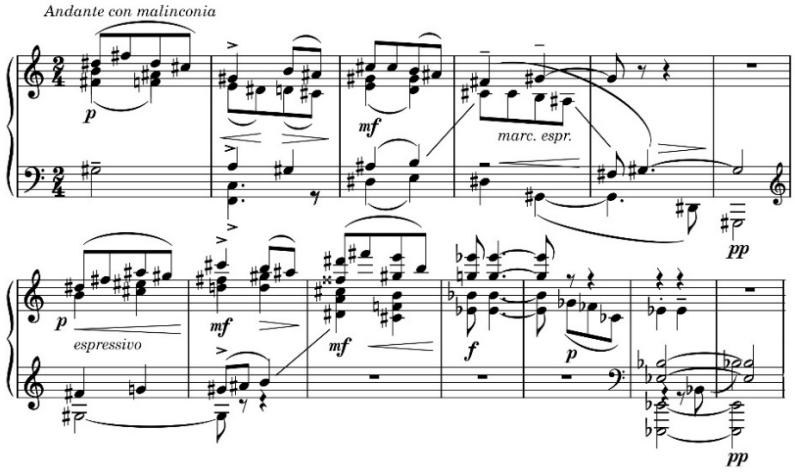

III. část: milý môj mi ušiel so zbojníkmi...
Po pomalé předchozí části cyklu dochází prostřednictvím části „milý môj mi ušiel so zbojníkmi...“ k tempovému oživení. Autorem označená miniatura „Vivo molto, ben ritmico“, je velmi živá a výrazně rytmická část, užívající dynamiku forte až forte fortissimo s občasným vybočením do mezzoforte. Skladatel opět využívá dvoučtvrťového taktu. Na ploše padesáti šesti taktů je bohatě využito akordické a oktávové klavírní techniky. Formálně je skladba koncipovaná jako malá písňová forma (a-b-c-d), se čtyřmi takty předehry i dohry, uchopena v tónině D dur.
Díl (a) se strukturou 8 taktů následně doslovně opakovaných je ukotven v tónině D dur na celé ploše podtržené stále se opakující ostinátní figurou v levé ruce. Taktem 21 začíná druhý větný díl (b), který probíhá na subdominantě základní tóniny. Opět je zde uplatněna ostinátní figura v levé ruce vytrvale opakující tóny akordu subdominanty vyjma tercie. Od taktu 37 se dostáváme prostřednictvím dílu (c) na dominantu tóniny D dur. Závěrečný díl (d) počínaje taktem 45 nás vrací na tóniku D dur, a ukončuje v posledních čtyřech taktech celou třetí část.

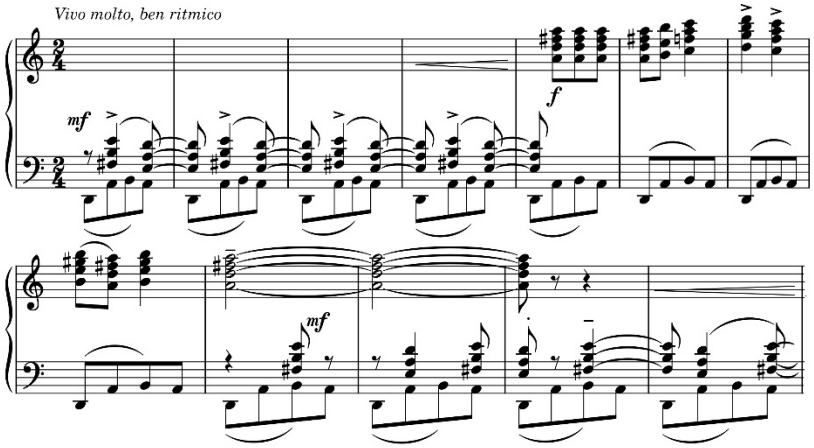

IV. část: fujeru mám pokazenú...

Čtvrtá skladba cyklu „fujeru mám pokazenú...“ je charakteristická svým pomalým tempem a improvizační náladou, využívající náhlých accelerand a následných ritardand, představuje zásadní kontrast s předchozí částí. Dynamicky je tato část plná kontrastů od pianissima po fortissimo. Vše přesně vystihuje autorovo označení „Lento rubato quasi improvisando“. Přestože je rozložena jen na pouhých osmnácti taktech obsahuje spoustu vzruchu, ale i poklidu. Ve skladbě se objevuje jen jeden díl (a), v rozsahu sedmi taktů.

Celá část je ukotvena v tónině a moll. Rozsahem pouhých osmnáct taktů a jen jedním dílem (a), se řadí mezi nejkratší části cyklu. Díl (a) v rozsahu sedmi taktů je následně opakován a od taktu 15 rozšířen o dohru ukončenou pianissimem.

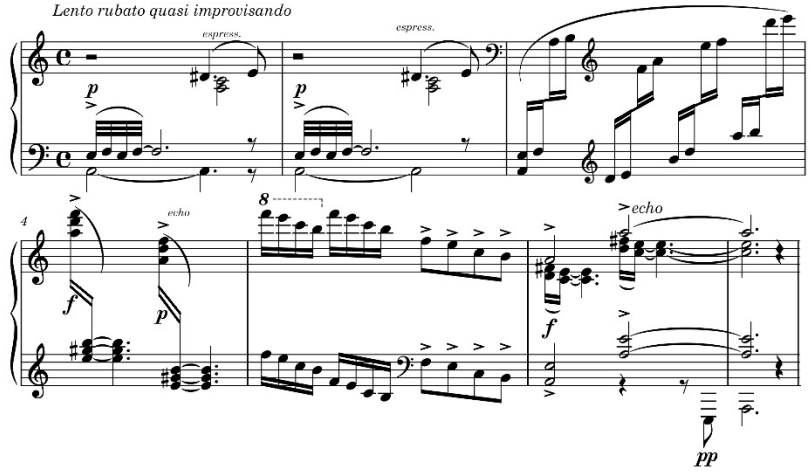

V. část: ej bratia, vínka nalievajte!

Velmi temperamentní, svižná a humorná část „ej bratia, vínka nalievajte!“ typická náročnými technickými prvky, je komponovaná ve dvoučtvrťovém taktu s dynamikou pohybující se v rozmezí mezzoforte až fortissimo. Celkový rozsah skladby je třicet šest taktů uchopených v tónině Es dur. Technická náročnost spočívá v akordických skocích probíhajících ve velmi svižném tempu oběma rukama současně.

Pátá část je založena na jednom tématu celkem šestkrát zpracovaném ve struktuře (6+6+4+4+4+4). Následně je celá skladba ukončena sedmi taktovou dohrou. Tónina Es dur je výrazně zahuštěna a místy jen obtížně identifikovatelná.

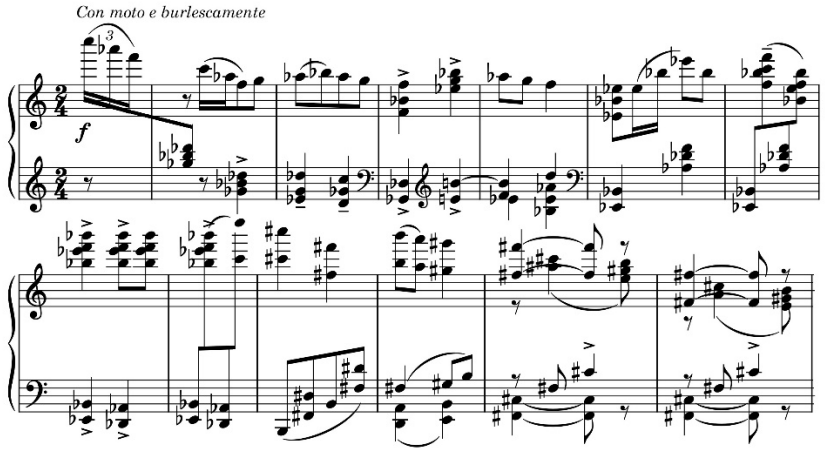

VI. část: hajuškej chlapček, ty zbojník!

Nejintimnější část cyklu „hajuškej chlapček, ty zbojník!“ je klidná a mírně koncipovaná ukolébavká s označením „Adagio cantabile“. Na ploše jen sedmnácti taktů v dynamice piano až pianissimo se střídá tónina Des dur s krátkým úsekem tóniny des moll.

Formální struktura v sobě zahrnuje malou písňovou formu (a-b-a‘), v taktovém znázornění (8+4+5). Díly (a, a‘) se pohybují v tónině Des dur pouze díl (b) je modulován do des moll tóniny.

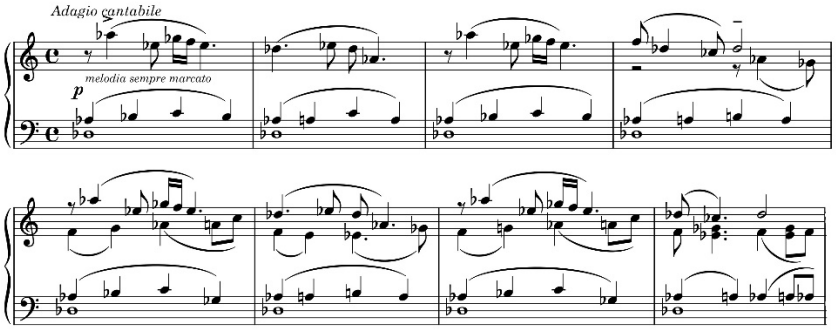

VII. část: tancovala bysom hoc´aj s čertom!

Závěrečná část „tancovala bysom hoc‘ aj s čertom!“ je autorem označena jako „Presto furioso“.

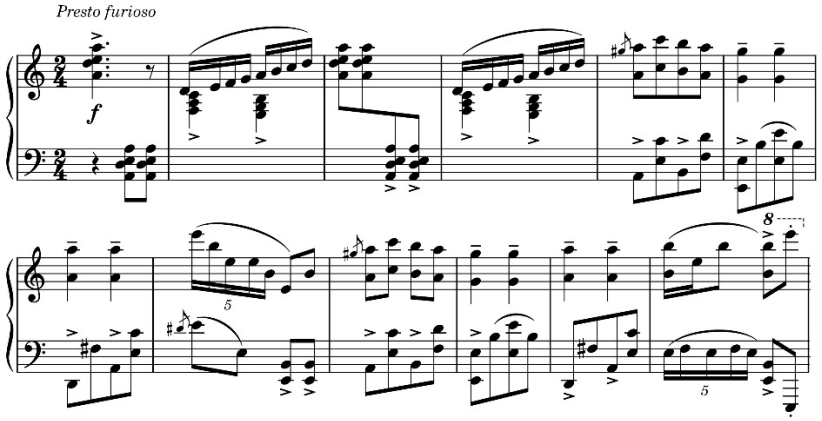

Díky svému hudebnímu výrazu představuje přirozený závěr celého cyklu. Dynamika podtrhující charakter skladby se pohybuje na úrovni forte až fortissimo. Poslední takty skladby vytváří pro posluchače atmosféru velkolepého závěru.

Poslední část je ukotvena v tónině a moll a strukturálně rozdělena pravidelně po čtyř taktech. Formálně odpovídá malé písňové formě (a-a‘). Díl (a) ve struktuře 4+4 takty je uveden čtyřmi takty předehry. Na něj navazuje díl (a‘) tentokrát ve struktuře 8+8 taktů.

Závěrem

Zbojnícke nápady Miroslava Klegy v podobě sedmi miniatur patří mezi oblíbené skladby hudby 20. století komponované na území ostravského regionu. Posluchačskou oblibu si získaly svou přehledností, melodičností a zajímavou rytmičností. Díky jejich vydání Státním nakladatelstvím krásné literatury, hudby a umění v Praze v roce 1956 došlo k zpřístupnění cyklu veřejnosti. Cyklus z roku 1953 je dodnes často interpretován na pódiích, a to nejen zkoušenými interprety, ale i žáky a studenty uměleckých škol.

Poznámky

1 GREGOR, Čestmír. *Miroslav Klega, torba 1953-1965*. Ostrava: Janáčkova filharmonie, 1966.

2 MAZUREK, Jan. Hudba v období (1945-1968). In *Ostravská hudební kultura od konce 19. století do současnosti*. Jan Mazurek – Jiří Kusák (eds.). Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2010, s. 97-98.

3 ZUBÍČEK, Jaromír. *Vývojové proměny klavírní tvorby skladatelů ostravského regionu od roku 1950*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 33-35.

Literatura

GREGOR, Čestmír. *Miroslav Klega, tvorba 1953-1965*. Ostrava: Janáčkova filharmonie, 1966.

KLEGA, Miroslav. *Zbojnícke nápady*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.

MAZUREK, Jan. Hudba v období (1945-1968). In *Ostravská hudební kultura od konce 19. století do současnosti*. Jan Mazurek – Jiří Kusák (eds.). Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2010, s. 97-98.

ZUBÍČEK, Jaromír. *Vývojové proměny klavírní tvorby skladatelů ostravského regionu od roku 1950*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 33-35.

Résumé

Předložený příspěvek si klade za cíl představit Klegovy *Zbojnícke nápady pro klavír*, poukázat na jejich přínos ostravské klavírní hudbě a nastínit vyjadřovací prostředky využité autorem v tomto díle. Prostřednictvím seznámení čtenáře s některými okolnostmi, které ovlivnily autorovu skladatelskou činnost, chce stať nastínit důvody skladatele pro zvolení daných vyjadřovacích technik použitých v cyklu.

Klíčová slova: klavírní hudba, Miroslav Klega, ostravský region, skladatel.
Key words: piano music, Miroslav Klega, Ostrava region, composer.

PhDr. Jaromír Zubíček, ArtD. vystudoval hru na klavír na Ostravské univerzitě u klavíristky Eleny Emiljevny Gilels. Během studií se aktivně účastnil mnoha mezinárodních interpretačních kurzů u Eugena Indjice, Lazara Bermana, nebo Mariána Lapšanského. Následně dokončil doktorské studiu v oboru hra na klavír na VŠMU v Bratislavě.

Vedle uměleckých aktivit začal také od roku 1999 působit jako odborný asistent na Ostravské univerzitě, kde vyučuje hru na klavír. Od roku 2007 je ředitelem Základní umělecké školy, Ostrava – Moravská Ostrava.

Jaromír Zubíček se kromě vedení umělecké školy a pedagogické činnosti na Ostravské univerzitě věnuje publikování monografií a statí zaměřených problematiku hry na klavír a hudební historií regionu, ve kterém působí.